

БЕГ У СРЦЕ ТАМЕ

(Дамир Каракаш: *Прослава*, Наклада OceanMore, Загреб, 2019)

Постоји неколико јасних стилско-тематско-мотивских одредница које су присутне у скоро свим романима и кратким причама Дамира Каракаша – ослањање на сопствено искуство, његово надограђивање фиктивним сегментима, преплитање свог и туђег угла посматрања света, непрекидна реинтерпретација родног краја, повратак у ратну прошлост, тематизација руралне свакодневице, запитаност над утемељеношћу урбаног предела, немогућност разумевања људи из сопствене породице, емиграција, итд. – али је једна од тих одредница постала најевидентнија у његовом претходном делу, вишеструко награђиваном роману *Сјећање шуме*. Положај који је овај аутор изградио у канону најпре хрватске а потом и регионалне књижевности допушта му не да пише *шћиа јог* пожели – јер би у том случају његов рад с временом прешао у манир и почео да манифестује мањак квалитета – већ да пише *како јог* жели, и да смело и слободно проговара о стварима и темама које промишља. Управо се та слобода писања види и у његовом новом наслову, роману *Прослава*.

Иако састављен од четири целине – „Кућа“, „Пси“, „Прослава“ и „Отац“ – овај рукопис се не може сматрати збирком приповедака, па чак ни збирком уланчаних приповедака. У питању је дефинитивно роман: фрагментаран, али ипак роман, чије се коцкице слажу сваким новим поглављем, те чија се радња, и пре краја, склапа у кохерентну целину у којој читалац разуме пишчеву намеру и приступ. Овакав фрагментаран поступак примењен је и у претходним Каракашевим остварењима, али се поставља питање зашто се он овде одлучује за баш такво обликовање текста. Са једне стране, у питању је одмак од ранијих дела, нарочито од претходног романа који је изведен у форми тридесетак кратких поглавља од по неколико страница, а да се и сада одлучио за такво одвајање делова текста, аутор би створио непотребну конфузију код читалаца. Уз то, он јасно одваја четири круцијална догађаја из живота свог протагонисте Мије, централне личности дела коју прати у дечјим, адолесцентским, младићким и одраслим авантурама, ахронолошки се крећући по његовој биографији и додајући неопходне детаље који читаоцима помажу у разумевању. Најзад, свестан да је прича коју покушава да представи истовремено и кохерентна и некохерентна, Каракаш се зауставља на пола пута између фрагмента и обимних поглавља, разбијајући наратив у мери која је сасвим довољна за лако разумевање и проходност кроз текст. Његове четири целине се, без сумње, могу читати или штампати као засебни приповедни текстови, али се тек заједничким читањем увиђају аутореференцијалне и интертекстуалне везе на којима писац инсистира, као и алузије на претходне и наредне сегменте романа којима он добија потпуније значење. Ово, наравно, није прво дело такве

флуидне природе, али јесте одличан пример препуштања активне улоге самим читаоцима: уместо да им наметне одређени кључ читања и разумевања дела који би елиминисао све остале могуће опције, аутор им препушта да сами одреде жанр, форму и приступ читању *Прославе*. Тако се ствара извесно поверење између писца и читалаца, што свакако утиче на рецепцију дела, али и боља фокусираност на детаље који вежу засебне фрагменте у већу целину. Но, овакав однос Каракаша и публике не задржава се само у овом аспект, већ се, скоро заверенички, образује и на тематском и садржинском плану, и то непрестаним одлагањем врхунаца све четири целине романа, и њихових крајева до којих се заправо никако не долази.

Наиме, роман у четири скице мапира поменутог протагонисту, бирајући четири пресудна догађаја његовог живота – бег од непријатеља по завршетку Другог светског рата и повратак кући; остављање потенцијално опасног пса у шуми; пут на прославу проглашења Независне Државе Хрватске; посматрање наступајуће смрти деде ког отац носи у шуму да не би умро у кући – који откривају суштину његовог lika, карактера, погледа на свет, односа у његовој породици, става према околини, друштву, политици и идеологији. Али, уместо да се одлучи за хронолошко приповедање богато детаљима који ће читаоцима дочарати све нивое Мијине личности, аутор се одлучује за другачији приступ. Хемингвејевски сажето и усредсређено на детаљ, он покушава да представи што више у што мање речи, неретко остајући недоречен, али такође тражећи од читалаца да сами повезују нити. Као да им баца коцкице не откривајући им начин на који оне треба да се сложе, Каракаш читаоцима даје сасвим довољно за разумевање дела на основном плану, али их и подстиче да се активно укључе у промишљање свих оних недоречених слојева наратива. Он алудира на одређене завршетке поглавља, интригира читаоце, подјарује им машту и захтева од њих више од обичног читања, нудећи заузврат много тога, али не и конкретне крајеве датих сегмената. У првом се тако не виде импликације Мијиног бега и повратка, у другом се не описују последице смрти животиње на психу дечака, трећи сегмент прећуткује прославу из наслова романа, док последњи не описује последице необичног ритуала којем дечак присуствује. Читаоци ипак добијају довољно материјала да могу сами да закључе, или макар претпоставе, шта се десило са јунацима након што аутор нагло прекида приповедање, а у том поступку им помажу и остала поглавља – Мијино горшаштво из првог сегмента делимично је последица очевог карактера који се открива у четвртном, а делимично трагичних догађаја из другог, док се разлог његовог послератног скривања и позиције у рату објашњава идеолошким оквиром усташке прославе на коју иде у трећем делу романа. Каракаш опрезно склапа делове свог текста, и лако је приметити монтажерски поступак који користи не би ли читаоце нагнао да се након читања врате на почетак, или макар на почетак једног од поглавља – најјасније су везе између првог и трећег, те другог и четвртог, па то може бити поступак за који би се могли одлучити – и поново потраже суптилне везе које откривају његове ауторске намере. Како је у питању дело сличног обима као и претходно – у хрватском издању оно има нешто мање од 120 страница – поновно враћање на почетак не представља читалачки напор, а сваким новим читањем се откривају нови слојеви текста.

Број тих слојева је изненађујуће висок, али је и то један од разлога зашто читаоци могу лако да пронађу индивидуални угао читања. Уколико се одлуче за традиционални приступ, биће у могућности да испрате круцијалне тачке свакодневице протагонисте и његове породице, односно три генерације личких сељака који тешко живе и муче се на сваком кораку. Ако се пак усредсреде на идеолошки аспект дела, могу да анализирају појаву фашистичких и усташких покрета на територији Лике, начине на које се они односе како према обичном народу тако и према својим неистомишљеницима. Такође, може се посматрати и политичка позадина романа и догађаји који су започети у међуратном периоду, а који касније ескалирају и доводе до катастрофалних последица не само у периоду између 1941. и 1945. године већ и пола века касније. Наравно, могуће је увидети и став власти и више класе која у том периоду успоставља нове аршине у свим управним јединицама, од града до села, и у народу буди нелагоду, неразумевање и отпор. Најзад, однос према политици и идеологији може се посматрати и из супротног угла, из угла породице као основне јединке друштва, и начине на које се она мења у периоду од неколико деценија на истом простору. Сваки од ових углова читања намеће *Прославу* као мање или више интригантну, изазовну и провокативну дело које се критички једнако снажно обрушава на различите идеологије и ставове који су неретко у супротстављеном односу, али се у Каракашевом поведану из Мијине визуре читају као једнако погрешни и у нескладу са оним што представљају обични људи, и што представља природа. Управо се природа и, још конкретније, шума, као простор слободе и спокоја, истиче као противтежа свим негативним одликама друштва, и стога је то не само простор који окружује протагонисту, већ и простор где се он осећа најкомотније. Он се у шуми сакрива од сигурне смрти, у шуми оставља оне који су непожељни или на самрти, кроз шуму хода на путу ка граду, и у шуми посматра своју будућу супругу и диве се њеној лепоти. Тај рурални предео, толико различит од свега што је човек створио, описан је делимично утопијски у роману *Сјећање шуме*, али овде се тај став конкретизује и постаје доминантан. Само је шума константа у роману, а његова хронотопска неодређеност – једина просторна координата је неименовани град Г., док се временске одреднице могу наслутити на основу поменуте прославе у априлу 1941. и периода завршетка рата – додатно појачава присуство и значај шумског предела у генерацијама људи који живе у његовој близини и појачава универзалност дела, док простор Лике, сада можда и најјаче, расте у Каракашеву личну Јокнапатофу.

Уз тек неколико интервенција, и додатног прећуткивања појединих детаља, читаоци не би могли да буду апсолутно сигурни где и када се одвија радња овог романа. То је најприметније на његовом почетку и у слици одметника који се у шуми крије од непријатеља, што је слика која је на овим просторима била једнако актуелна на почетку, средином и на крају XX века. Ипак, аутор се не одлучује за неименовану и апстрактну причу о било којим јунацима у било ком времену и на било ком простору, већ усмерава своје приповедање на Лику и Личане пре, током и након Другог светског рата. Овим он одлази даље у прошлост од својих ранијих романа, али се држи сличног тематско-мотивског оквира и поетичког приступа. Као што је роман *Сјећање шуме* могао условно да се чита као *prequel* романа *Сјајно мјесто за несрећу* и *Blue moon*, тако

и овај роман постаје оквир за откривање одређених јунака и односа о којима је Дамир Каракаш већ писао. Мијо је тек један у низу личких горштака који личи на очеве про-тагониста поменутих романа, а политички, идеолошки и ратни избори које праве он и његова генерација доводе до емиграције, бунта или неразумевања којима су прот-кани ранији наслови овог писца. *Прослава* је у исто време у вези са њима – нарочито са романом *Сјећање шуме* који затвара слична слика бегу у шуму која отвара овај роман – али је и на извештан начин одвојена од њих, као да гради темеље за један нови крак опуса овог писца, што ће се, наравно, видети тек у његовим будућим оства-рењима. Каракаш сваки наредним делом редукује радњу коју описује, конкретизује приповедање, усавршава стил и чини га прецизнијим, али његове књиге не делују испразно и лишено суштине – напротив, аутор постаје све слободнији у изразу и све мање се обазире на коментаре и неаргументоване критике које пристижу од српских, хрватских, босанских, а нарочито личких читалаца, и отуда допушта себи да пише шта, када, како и колико жели. А то је привилегија врло малог броја писаца. Стога је сваки њихов нови наслов – а и овај ће се, сада у издању *Book-е*, појавити ускоро код нас – прилика која радује.